

terrorystycznej działalności „wzmocnionej ochrony policyjnej” w okresie wojskowego zarządu okupacyjnego w zachodniej Wielkopolsce; S. Biernackiego o stosowanie tortur przez funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa III Rzeszy i J. Kasznickiego o zbrodniczych założeniach medycyny hitlerowskiej.

Pamięci 1016 więźniów ewakuowanych w kwietniu 1945 r. z obozu w Dorze, zamordowanych w Gardelagen (NRD), poświęcił swój artykuł Z. Kozanecki, zaś losy profesorów i docentów w okresie okupacji hitlerowskiej Uniwersytetu Poznańskiego są przedmiotem studium opracowanego przez Z. Drażkowską.

Odrębne miejsce w prezentowanym „Biuletynie” zajmują trzy ostatnie artykuły.

Pierwszy z nich poświęcony jest problemowi badań i ściganiu zbrodni hitlerowskich w Czechosłowacji. Autorem artykułu jest dr Čenek Klapał — prokurator Prokuratury Generalnej CSRS i wieloletni współpracownik Czechosłowackiej Komisji Rządowej do Spraw Ścigania Nazistowskich Zbrodniarzy Wojennych. W opracowaniu tym przedstawione zostały główne założenia dotyczące ścigania zbrodni wojennych na terenie Czechosłowacji oraz najważniejsze kompleksy zbrodni, które były przedmiotem śledztw.

Drugie opracowanie przedstawia działalność Międzynarodowego Biura Poszukiwawczego w Arolsen (*Service International de Recherches — SIR*). Artykuł napisał Albert De Cocatrix — długoletni dyrektor Biura. *SIR*, jako jedna z mniej znanych, lecz bardzo efektywnie działających organizacji Międzynarodowego Czerwonego Krzyża, stała się — w miarę upływu czasu — światowym centrum dokumentacyjnym okresu II wojny światowej.

Ostatnim artykułem tego numeru „Biuletynu” jest opracowanie W. Szulca poświęcone śledztwu przeciwko holenderskiemu zbrodniarzowi wojennemu Pieterowi Nicolaasowi Mentenowi, którego „działalność” w Polsce obrazują także dołączone do artykułu dokumenty niemieckie.

Wszystkie trzy przedstawione tu tomy „Biuletynu” zawierają nekrologi zmarłych w latach 1974-1978 członków Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce oraz stałe działy recenzji. Ponadto w t. XXVIII opublikowano polemikę prof. dr K. Daszkiewicz i prof. dr K. Kocota na temat książki K. Daszkiewicz pt. *Zbrodnie hitlerowskie w prawie karnym RFN* (Instytut Zachodni 1972).

Maria Rutowska

RWPG—EWG. *Realia i perspektywy*. Praca zbiorowa pod red. Wirginii Grabskiej. PISM, Warszawa 1980, 318 ss.

Ekspansywny rozwój stosunków gospodarczych między Wschodem a Zachodem w latach siedemdziesiątych pociągnął za sobą falę publikacji opisujących i analizujących ten nowy, głównie europejski proces. Także polska literatura ekonomiczna wzbogaciła się o wiele różnego rodzaju publikacji na ten temat. W zasadzie wszystkie one koncentrowały się na szerokich ramach stosunków między Wschodem a Zachodem, marginalnie poruszając niebagatelne i coraz bardziej znaczące instytucjonalno-organizacyjne aspekty tych stosunków, wynikające głównie z faktu istnienia w obu częściach Europy dwóch odmiennych systemów integracji gospodarczej — EWG i RWPG. Od unormowania ich wzajem-

nych stosunków w coraz wyższym stopniu zależy bowiem także dynamika rozwoju współpracy między Wschodem i Zachodem. Jest to też dostateczny motyw, by powitać z uznaniem omawianą publikację, która chyba po raz pierwszy, przynajmniej w tak szeroki i wielostronny sposób, omawia wzajemne stosunki między tymi organizacjami integracyjnymi. Przelamuje tym samym swoistą barierę przemilczania, jaka się ukształtowała w ciągu minionego 10-lecia i — być może — otwiera bardziej realistyczny i odpowiadający rzeczywistości okres badań nad stosunkami między Wschodem a Zachodem. Swoista trudność takiego realistycznego spojrzenia — pomijając istniejące niewątpliwe zahamowania polityczne — tkwi, zwłaszcza dla ekonomistów, w konieczności wyjścia poza tę dyscyplinę naukową i jej metodologię badawczą oraz uwzględnienia w odpowiednim zakresie podstawowych politycznych uwarunkowań, prawidłowości i tendencji rozwojowych, bez czego nie można wyjaśnić zjawisk integracyjnych, a tym samym i stosunków wzajemnych między systemami integracyjnymi.

W omawianej publikacji ten proces urealniania badawczego dokonuje się stopniowo, jakby szukając impulsów w tym kierunku poprzez uprzednie podsumowywanie dotychczasowych sposobów patrzenia na procesy integracyjne. Znaczna część pracy ma bowiem charakter raczej konwencjonalny, przynajmniej w tym sensie, że przygotowuje się do wejścia w problemy zapowiadane tytułem pracy przez szerokie omówienie dotychczasowego rozwoju obu systemów integracyjnych, pomijające jeszcze kwestie wzajemnych stosunków między nimi. Wstęp, pióra redaktora tomu, prof. Wirginii Grabskiej, zawiera uzasadnienie takiego podejścia do analizowanych problemów. Autorka prezentuje koncepcję pracy, opartą na zasadzie przechodzenia od problemów ogólniejszych do szczegółowych, od ogólnych procesów internacjonalizacji życia gospodarczego do międzynarodowych stosunków handlowych, integracyjnych i w efekcie — do rozwoju stosunków między systemami integracyjnymi. Spójrzmy wobec tego, jak ta koncepcja badawcza została konkretnie realizowana w treści pracy.

Pierwszy rozdział pracy (Józef Misala) omawia i ocenia rozwój, stan i perspektywy integracji gospodarczej RWPG. Autor w konwencjonalny raczej, ale bardzo przejrzysty sposób zarysowuje powstanie, historię i rozwój RWPG, jej form instytucjonalnych, a zwłaszcza form współpracy gospodarczej między jej członkami. Jest to w zasadniczych konturach obraz pomyślnego i pełnego sukcesu rozwoju integracyjnego, któremu w końcu rozważań towarzyszy także kompleks ujawnionych w tym rozwoju takich niedociągnięć, jak niedostatecznie rozwinięty międzynarodowy podział pracy w tym systemie integracyjnym, niski raczej udział handlu zagranicznego w rozwoju gospodarczym, brak realnego rachunku ekonomicznego itp. W sumie jest to obraz zamknięty i zwarty, dający retrospektywny pogląd na procesy integracyjne w RWPG, a także wydobywający słabe ogniwa ugrupowania w dość ogólnych rozważaniach na temat powiązań z gospodarką światową. Zabrakło natomiast wyeksponowania — ze względu na całość monografii — tych aspektów socjalistycznej integracji, które odgrywają szczególną rolę w stosunkach z Zachodem, jak np. problemów transferu technologii, kształtowania się bilansów płatniczych, ruchu kapitałów pożyczkowych itp. Uwzględnienie tych czynników byłoby naturalnym przejściem do podjęcia podstawowych problemów pracy: stosunków między integracją socjalistyczną i zachodnioeuropejską, wiążąc ściślej ten rozdział z całością monografii.

Z tym rozdziałem koresponduje merytorycznie i koncepcyjnie rozdział drugi, pióra Wirginii Grabskiej, analizujący stan i perspektywy rozwojowe systemu integracyjnego EWG. Autorka nie poszła jednak za konwencją omawiania historii, rozwoju instytucji i struktury tego ugrupowania integracyjnego, koncentrując

się na aktualnych jego problemach rozwojowych, związanych zwłaszcza z kryzysową sytuacją we współczesnej gospodarce światowej. Obraz EWG w takim ujęciu wypada bardziej żywo, dynamicznie, wyraziście ukazuje współczesne trudności, choć może kosztem — widzianych zawsze lepiej z dalszej perspektywy — postępów i wzbogacania się form integracyjnych tej Wspólnoty. Pominiecie strony historycznej pozwoliło jednak autorce na wnikliwą ocenę aktualnego stanu integracji i na wyeksponowanie całego szeregu problemów o istotnym znaczeniu dla stosunków z krajami socjalistycznymi, co trzeba uznać za istotny wkład w koncepcję całej monografii.

Trzeci rozdział pracy, omawiający stosunek głównych państw członkowskich EWG do problemu politycznej jedności Europy zachodniej, choć pozornie może stwarzać wrażenie dość sztucznie włączonego do tomu o tematyce wzajemnych stosunków EWG-RWPG, okazuje się w efekcie bardzo z tego punktu widzenia pożyteczny. Na tej politycznej płaszczyźnie, wykraczającej poza ramy analizy ekonomicznej, trzeba szukać po stronie EWG głównych bodźców i przeszkód w kształtowaniu polityki wewnętrznej i zewnętrznej, a więc i rozwoju stosunków z RWPG. Rozważania zawarte w tym rozdziale — autorstwa Poli Landau — oscylują wokół dwóch podstawowych integracyjnych koncepcji politycznych Europy zachodniej — koncepcji federacji i konfederacji. Już obecnie istniejące formy polityczne EWG wywierają poważny wpływ na charakter i kształt stosunków z krajami socjalistycznymi ograniczając lub przenosząc w inne ramy tradycyjne bilateralne formy porozumień. Trudno byłoby więc odrzucić założenie, że ten instytucjonalno-polityczny czynnik będzie w przyszłości zyskiwał na znaczeniu w kształtowaniu wzajemnych stosunków między EWG a RWPG. Choć więc rozważania te wykraczają w zasadzie poza ekonomiczny charakter publikacji, są one tu bardzo uzasadnione i na miejscu; należy żałować, że nie zamieszczono opracowania, które by ten problem podejmowało także od drugiej strony tj. RWPG. Nie ma bowiem wątpliwości, że procesy te w obu systemach integracyjnych przebiegają innymi kanałami i nie zawsze są bezpośrednio porównywalne. Wydaje się jednak, że tym bardziej analiza i próba znalezienia styków między nimi jest dla rozwoju wzajemnych stosunków potrzebna. W tym punkcie pozostała w pracy pewna luka.

Ściśle z tematem publikacji wiąże się natomiast rozdział czwarty, autorstwa Jerzego Wieczorka, bezpośrednio omawiający czynniki ograniczające wymianę handlową między RWPG a EWG. Z dużym znanstwem przedmiotu i w przekonująco metodologicznie sposób pokazuje autor ważną — tak ilościowo, jak i jakościowo — rolę międzynarodowych stosunków gospodarczych we współczesnym rozwoju ekonomicznym, jeśli odpowiadają one prawidłowym strukturalnym układom wymiennym. Z takich ustaleń wychodząc określa czynniki hamujące rozwój koncentrując swą uwagę na barierach handlowych — tak taryfowych, jak i pozataryfowych. Opierając się na zestawieniach statystycznych, autor dąży do wykazania, że polityka handlowa EWG nie sprzyja w istocie rzeczy rozwojowi współpracy gospodarczej z RWPG. Temu faktowi przypisuje też intensywne wysiłki, zmierzające do unormowania wzajemnych stosunków gospodarczych i politycznych poza ramami obu systemów integracyjnych, mianowicie na platformie Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy Europejskiej w Helsinkach. Uznanie dla rzeczowości i kompetencji autora skłania jednak do postawienia dwóch przynajmniej uwag ogólniejszych. Pierwsza wyraża nasuwające się zastrzeżenie, że autor skoncentrował swe rozważania na czynnikach hamujących współpracę, choć nie może być wątpliwości, że istnieją także — a może przede wszystkim — czynniki pobudzające współpracę, które dopiero mogą być hamowane. Ich

uwzględnienie nadałoby zaprezentowanym rozważaniom większej wielostronności. Drugą uwagę — inspirowaną tymi samymi motywami — można skierować pod adresem autora i monografii jako całości: dotyczy ona pominięcia analizy analogicznych czynników po stronie RWPG; chyba, że się zakłada, iż przeszkody leżą tylko po jednej stronie. Zapewne uwzględnienie takich aspektów zmodyfikowałoby wydźwięk i tak pryncypialnych wniosków.

Podobnie piąty rozdział pracy — pióra Krystyny Michałowskiej-Gorywody i Józefa Misali — koncentruje się na „stanie stosunków umownych między krajami RWPG i EWG”. Rozdział ten omawia wprawdzie bilateralne porozumienia gospodarcze pomiędzy krajami obu systemów, a następnie formy kontaktów RWPG — EWG. Natomiast pozostające raczej w impasie kontakty między obu organizacjami zostały przedstawione osobno w następnym rozdziale.

Bilateralne umowy gospodarcze są — jak to wynika z analizy — rezultatem korzystnego klimatu politycznego lat siedemdziesiątych, który pozwolił rozszerzać współpracę na coraz to nowe dziedziny gospodarcze, nawiązywać współpracę kooperacyjną, inicjować działalność specjalistycznych komisji mieszanych itp. Autorzy słusznie wyeksponowali współpracę bilateralną, którą trzeba — zgodnie z rzeczywistością — traktować jako podstawową formę gospodarczych stosunków międzynarodowych nawet wtedy, gdy realizuje się ona w ramach grupowych systemów integracyjnych. Osłabianie tej formy relacji zawsze będzie zawierało tendencję do hamowania wzajemnej wymiany. Autor czyni taki zarzut Komisji EWG, która — jego zdaniem — zmierza do przejęcia jak najszerszych kompetencji w tym zakresie.

Kwestia stosunków krajów RWPG z EWG w politycznych warunkach nieuznawania ich międzynarodowej podmiotowości pokazana została jako efekt naturalnych konieczności życiowych, niezależnych w dużym stopniu od stanu wzajemnych stosunków między systemami integracyjnymi. Są to np. tzw. kontakty techniczne w żywotnych sprawach polityki rolnej EWG, w rokowaniach dotyczących rybołówstwa morskiego itp. Kontakty takie stają się nieodzowne następnie w różnych gremiach międzynarodowych, jak *GATT*, *UNSTAD*, *KBWE* i in., gdzie EWG występuje jako jednostkowy podmiot tych stosunków. Z charakterystyki tych stosunków przebija oczywiście pewna sztuczność, wynikająca z faktu pomijania w tej charakterystyce sprzeczności między faktyczną działalnością a nieuznawaniem politycznej osobowości międzynarodowej. Stąd też centralne znaczenie posiada w pracy przedostatni jej rozdział, omawiający dotychczasowy przebieg rokowań między RWPG a EWG. Przedstawione zostały one przez Krystynę Michałowską-Gorywodę wychodząc od zarysowania głównych postaw politycznych obu ugrupowań, których funkcją są następnie prezentowane propozycje rozwiązań wzajemnych problemów w tych rokowaniach.

Ocena dotychczasowych wyników tych pertraktacji nie rysuje się w istocie optymistycznie. Pocieszające sformułowania, że — mimo wszystko — jest to proces nieodwracalny, mają bardziej retoryczny niż rzeczowy wydźwięk. Nic też dziwnego, że końcowy rozdział — pióra W. Grabskiej — wskazuje bardziej pragmatycznie na możliwość rozwiązania tego dylematu poprzez ustanowienie współpracy ogólnoeuropejskiej. Ale i ta postulowana współpraca — jak wykazuje treść tego opracowania — nie jest absolutnie pewnym *panaceum* na dolegliwości stosunków między Wschodem i Zachodem, a tym bardziej między RWPG a EWG. Choć bowiem na fali odprężenia politycznego i wysiłków na rzecz stworzenia systemu bezpieczeństwa regionalnego zdynamizowały się także ogólnoeuropejskie stosunki gospodarcze i rozwinęły się nowe formy współpracy, to jednak już od połowy lat siedemdziesiątych zaczęły narastać dysproporcje, których rozwiązanie wymaga nie

tylko ekonomicznych, ale głównie politycznych środków, uzależnionych wszakże od atmosfery politycznej w Europie i świecie. Gdy pracę przekazywano do druku, można było jeszcze patrzeć optymistycznie na jej rozwój, dzisiaj jednak sprawa nie jest już tak oczywista. Mimo stosunkowo nikłej różnicy czasu, pracę czyta się z pewnego dystansu historycznego i w przekonaniu, że także autorzy prawdopodobnie inaczej spojrzeliby na analizowane przez siebie problemy. Nie jest to jednak mankament pracy. Przeciwnie — jej zwartość, rzeczowość, wyraźna i konsekwentnie realizowana koncepcja redakcyjna bardzo pomaga także z dzisiejszego punktu widzenia spojrzeć na te istotne problemy współpracy europejskiej i stosunków między RWPG a EWG, tym bardziej że książka stanowi bardzo istotny metodologiczny krok naprzód w poznaniu mechanizmów tych procesów.

Zdzisław Nowak

ZBIGNIEW M. KLEPACKI: *Proces podejmowania decyzji w organizacjach międzynarodowych*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1979, 270 ss.

Od długiego już czasu duże zainteresowanie nauki polskiej budzą organizacje międzynarodowe. Stąd też istnieje na ich temat bogata literatura. Tym niemniej w ramach tej tematyki występuje szereg zagadnień czy grup zagadnień, którym poświęcono dotychczas w Polsce stosunkowo mało uwagi. Należy do nich również tak ważna z punktu widzenia zarówno teoretycznego jak i praktycznego problematyka procesu podejmowania decyzji. Wiąże się to z faktem jej ogromnego skomplikowania, wynikającym z bogactwa metod, środków i form stosowanych w tym procesie. Sprawia on trudności badawcze nawet najwytrawniejszym specjalistom z zakresu prawa międzynarodowego czy politologii.

Jeszcze do niedawna w literaturze polskiej, analizującej proces podejmowania decyzji w organizacjach międzynarodowych, nie było pozycji, ujmującej w sposób syntetyczny całość kształt związanych z nim problemów. Publikacje naukowe omawiały mianowicie wybrane problemy tego procesu, a także przedstawiały jego przebieg w kilku najbardziej znanych organizacjach.

Omawiana tu książka stanowi pierwszą w piśmiennictwie polskim próbę kompleksowej analizy wszystkich problemów procesu podejmowania decyzji w międzynarodowych organizacjach (międzypaństwowych). Napisanie tego rodzaju pracy wymagało od autora ogromnego trudu badawczego, musiał bowiem przeanalizować działalność bardzo dużej liczby organizacji. Jak znaczna była to liczba, świadczy fakt, że sam wykaz skrótów, zamieszczony w monografii, obejmuje 55 organizacji międzynarodowych. A jest to tylko część przebadanych organizacji.

Założeniem, jakie przyświecało autorowi w trakcie pracy nad książką, było: po pierwsze — prześledzenie wszystkich czynników (oficjalnych i nieoficjalnych) biorących udział w procesie podejmowania decyzji oraz ustalenie ich formalnej i faktycznej roli; po drugie — przedstawienie faz i form przebiegu tego procesu; po trzecie — określenie cech i mechanizmów procesu wspólnych dla międzynarodowych organizacji międzypaństwowych oraz występujących w nim prawidłowości.

Założenie to zostało zrealizowane w pięciu rozdziałach. Rozdział pierwszy ma charakter wprowadzenia do analizowanej problematyki. Omawia się w nim pojęcie „decyzji organizacji międzynarodowych”, nazwy, jakie się stosuje wobec formalnych aktów woli tych organizacji, a też różne typy klasyfikacji decyzji.